

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Interview: Visuele Epistemologie. Interview met promovendus Wouter de Vries

Auteur: Eva Nicole Pool

Verschenen in Skript Historisch Tijdschrift, jaargang 41.3, pp. 247-250.

© 2019 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

VISUELE EPISTEMOLOGIE

Verbeelding, visualisatie en kennis in de vroeg-
moderne tijd

Interview met promovendus Wouter de Vries

Eva Nicole Pool

Al sinds de Wetenschappelijke Revolutie spelen afbeeldingen een doorgaans illustrerende of ondersteunende rol in wetenschappelijke werken. Ze werden bijvoorbeeld door Johannes Kepler gebruikt om zijn theorie over de plaats van de aarde in het universum te verbeelden. Het belang van deze afbeeldingen is door historici lange tijd genegeerd. Toch zijn deze afbeeldingen zelf net zo onderzoekswaardig. Promovendus Wouter de Vries houdt zich in zijn onderzoek *Imagining Earth – Prints as Evidence in Natural Philosophical Discourse, 1650-1750* bezig met welke rol afbeeldingen en de productie van beeld spelen in wetenschappelijk werk, en hoe er uit dat beeld kennis valt af te leiden.

Na zijn bachelor geschiedenis volgde De Vries de onderzoeksmaster *global history* aan de Vrije Universiteit, waar hij nu tevens in het tweede jaar van zijn promotieonderzoek zit. Zijn onderzoek richt zich voornamelijk op de kennisprocessen rondom de productie en overdacht van kennis door middel van afbeeldingen. In de loop van de zeventiende en achttiende eeuw veranderde het natuurwetenschappelijk denken over de aarde. Tegelijkertijd maakten wetenschappelijke afbeeldingen van de aarde een ontwikkeling door. ‘Opvallend is de interactie tussen de epistemologie van het beeld, dus de beweging weg van meer allegorisch voorstellingen van de aarde, naar een beeld dat af moet beelden wat er met het blote oog gezien zou kunnen worden als je aanwezig was geweest bij de schepping van de aarde, of als je de aarde doormidden zou hakken,’ aldus De Vries. Interesse voor dit onderwerp was al vroeg gewekt: ‘Het is ooit voortgekomen uit een vak dat ik volgde over kennisgeschiedenis, waarbij ik veel werkte met landkaarten en globes. Toen ik op een gegeven moment langs een afbeelding uit 1690 van de aarde zonder water kwam, wilde ik weten waar deze vandaan kwam. Hoe bedenkt je dat je de wereld zo wilt afbeelden en waarom is het nuttig om dat op deze wijze te doen?’ Hieruit kwam het artikel ‘Ooggetuigen van de Schepping: Bijbelkritiek en natuurfilosofie in het werk van Thomas Burnet en Willem Goerree’ dat tevens is verschenen in *Skript* 39.2. Dat artikel vormde de basis voor mijn promotieaanvraag.’

Een bekende discussie over het gebruik van beeld en de criteria op basis waarvan mensen een afbeelding wel of niet serieus kunnen nemen, vond plaats tussen de Engelse alchemist Robert Fludd en de Duitse

astronoom Johannes Kepler aan het eind van de zeventiende eeuw. Zij beeldden op dat moment beiden het universum op verschillende manieren af. Kepler had een wiskundig model gemaakt van het universum, terwijl de alchemist een meer meditatieve, allegorische afbeelding gebruikte, waarbij de waarheid verhuld was in het beeld. Hij was ervan overtuigd dat het onmogelijk was om een wetenschappelijke afbeelding te maken, want die data was er niet, dus er was geen reden om dat af te beelden. Kepler en Fludd wilden beiden het universum verbeelden. Maar door hun verschillende opvattingen over hoe (en of) afbeeldingen het universum konden weergeven, verschilden de uiteindelijk afbeeldingen enorm van elkaar. Het bijzondere is dat het hier in beide gevallen gaat om theorieën die volledig gebaseerd waren op verbeeldingskracht, of kosmologische fantasie zoals De Vries het noemt. Met deze verbeeldingskracht konden ze toch de aarde in een beeld vatten. Dit beeld gebruikten ze vervolgens als instrument in hun ideeën over hoe de wereld in elkaar zat. In de zeventiende eeuw werden dus volgens de Vries voor het eerst pogingen gedaan om natuurgetrouwe afbeeldingen te maken van fenomenen die je kan zien of zou kunnen zien. De aarde werd bijvoorbeeld niet langer afgebeeld met engelen, de hemel en sterrenbeelden, maar werd in plaats daarvan schematisch weergegeven met aardlagen.

Wouter de Vries

Op de vraag of een onderzoek naar vroegmoderne natuurwetenschappen nog een link heeft met contemporaine ontwikkelingen reageert De Vries enthousiast: 'Ik denk dat het werk op twee manieren relevant is. Ten eerste is het op metaniveau grappig om te zien dat we in deze samenleving, die vrijwel geheel draait op het gebruik van media, dezelfde soort kennismechanismen terugzien als in de zeventiende eeuw. De beelden zijn heel anders, maar je kan er dezelfde soort vragen aan stellen. Ten tweede zijn er inhoudelijke overeenkomsten. In de zeventiende eeuw is er toch een soort basis gelegd voor het nadenken over hoe de aarde werkt, en over hoe je dat kunt afbeelden.' Een passend voorbeeld is volgens hem het recent gefotografeerde zwarte gat. Destijds schiep men op basis van kosmologische fantasie een beeld van de aarde. Men had de aarde immers nog nooit van buitenaf gezien. Bij de afbeelding van het zwarte gat gebeurt er iets soortgelijks. De afbeelding is namelijk geen foto. Het zijn slechts metingen waaruit een beeld is

gegenereerd, en waar vervolgens een willekeurige kleur aan is gegeven. Of een afbeelding voortkomt uit verbeelding, de bijbel of uit metingen met instrumenten, er is toch altijd de behoefte om te zien waar het over gaat.

Een veelvoorkomende term in het onderzoek van De Vries is *visuele epistemologie*: de manier waarop kennis kan worden afgeleid uit een beeld. De visuele epistemologie omvat dus informatie over hoe de foto werd gemaakt, door wie, en wat voor soort informatie er uit de foto kan worden afgeleid. Op basis van deze gegevens kunnen er allerlei uitspraken worden gedaan. De Vries gebruikt visuele epistemologie op dezelfde manier als hij allegorische weergaves van de aarde in het universum bestudeert. Om te kunnen achterhalen hoe er uit zo'n allegorische weergave kennis werd afgeleid moet er worden gekeken naar het gehele proces van het maken van de afbeelding, de maker van de afbeelding en wat voor soort informatie de afbeelding behelst. Zo kan De Vries concluderen dat deze tekeningen niet als objectief werden beschouwd, in tegenstelling tot hoe wij tegenwoordig naar foto's kijken. In plaats daarvan werden ze gezien als ondersteuning van een idee. De figuren die in dit soort weergaves werden gebruikt symboliseerden een complex concept, en door daarover na te denken werd er in de zeventiende eeuw kennis verkregen. Dat is een ander soort beeld, maar het is ook een ander soort kennis. De foto geeft zintuigelijke kennis, terwijl de allegorie meer beschouwende kennis bevat.

Aan het eind van zijn onderzoek hoopt De Vries twee dingen te hebben gedaan. Als het gaat om de afbeeldingen waar hij onderzoek naar doet, hoopt De Vries precies de vinger te kunnen leggen op wat er nou verandert, vooral in de tweede helft van de zeventiende eeuw, als het gaat om wat het beeld kan en moet doen, en hoe het dat doet. Daarnaast wil hij op metaniveau laten zien dat afbeeldingen niet slechts illustraties zijn en dat afbeeldingen niet alleen onderzocht kunnen worden door middel van het beschrijven van hun inhoud en vervolgens die tekst te analyseren, maar dat de visualiteit van de afbeelding zelf mee kan worden genomen in een onderzoek naar bijvoorbeeld wetenschapsgeschiedenis. 'Het gekke is altijd dat het zo ongelofelijk vertrouwd voelt, omdat we nu nog steeds over de aarde in termen van lagen en dergelijke spreken. Aanvankelijk denk je hier bijna niet over na, maar het is volgens mij een heel gek idee dat er uit iets dat eigenlijk een kosmologische fantasie is, toch een heel vertrouwd en bekend idee ontstaat over wat de aarde is.'